

УДК 37.048.45

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПРОФОРІЕНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ

Лещук Галина Василівна
м. Тернопіль

Теоретичні засади налагодження співпраці між школою та сім'єю в процесі профорієнтаційної роботи, розглянуті в статті, дозволили виявити основні проблеми та труднощі, притаманні цьому процесу, охарактеризувати дотичні до проблеми професійного вибору сфери впливу батьків та педагогів, окреслити пріоритетні напрями та форми взаємодії між вчителями, психологами, соціальними педагогами та батьками, спрямовані на ефективне вирішення завдань професійного самовизначення учнів, визначити перспективи подальшої взаємодії школи та сім'ї, головним завданням якої є сприяння усвідомленню професійному вибору дітей.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, професійне самовизначення, професійний вибір.

Вступаючи в активне самостійне життя, кожне молоде покоління вирішує для себе проблеми життєвого, професійного і соціального вибору. Професійне самовизначення в сучасному світі виступає найважливішим аспектом особистісного розвитку і повноцінної життєдіяльності людини. Традиційні способи професійної орієнтації, поширені в стабільному суспільстві, стають неефективними в умовах економічної і соціальної дестабілізації українського суспільства в умовах складного процесу становлення ринкових відносин у сфері праці й освіти. Тому результатом професійного самовизначення школярів у сучасних умовах має стати готовність до професійного і кар'єрного зростання, а також освіти упродовж усього життя, здатність самостійно ставити цілі та визначати етапи їх досягнення, оптимально використовуючи при цьому наявні ресурси. Найважливішою метою комплексної соціально-педагогічної діяльності із залученням школи та сім'ї є надання допомоги учням у правильній побудові життя і реалізації професійних планів.

Різним аспектам профорієнтаційної роботи у школі присвячені наукові праці Ю. Гільбуха, В. Єндальцева, М. Захарова, Л. Йовайші, Є. Клімова, Н. Побірченко, В. Сахарова, В. Симоненко, М. Скаткіна, Д. Сметаніна, Б. Федоришина, С. Чистякової. Проблема професійного самовизначення досліджувалася К. Абульхановою-Славською, Л. Божович, В. Бодровим, О. Бондарчук, Н. Воляннюк, М. Гінзбургом, Л. Карамушкою, П. Лушиним, О. Киричуком, І. Коном, Т. Кудрявцевою, М. Пряниковим. Проблема професійного вибору школяра є ключовою у наукових доробках О. Вітківської, Е. Головахи, Г. Костюка, О. Турініної, П. Шавіра, В. Ярошенка та інших.

Мета дослідження: дослідити особливості взаємодії школи та сім'ї у профорієнтаційній роботі з учнями.

Людина не народжується особистістю, вона стає нею в про-

цесі соціалізації, тобто засвоєння суспільного життя і трудового досвіду. Хронологічно першим і одним з найбільш впливових факторів формування особистості є сім'я. Як соціально організоване об'єднання людей сім'я в своїх проявах і функціях не обмежується лише рамками сумісної життєдіяльності її членів, а знаходиться в тісному зв'язку з різними сферами і сторонами суспільного життя. Ці дві найбільш важливі форми буття сім'ї у науковій літературі прийнято позначати поняттями «соціальний інститут» і «мала соціальна група». Поняття «соціальний інститут» розкриває роль сім'ї в суспільстві та її взаємозв'язок з соціальною макросистемою. Поняття «мала соціальна група» визначає систему міжособистісних відносин в сім'ї. Не дивлячись на відносну автономію та якісні відмінності цих форм, викликані різними рівнями відносин (у одному випадку – індивіда та сім'ї, в іншому – суспільства та сім'ї), вони існують як дві складові єдиного цілого [3, с. 98]. При цьому інституційна форма буття сім'ї, що виражає її безпосередній зв'язок з суспільством, багато в чому визначає структуру й особливості внутрішньо сімейних відносин, тобто накладає відбиток на функціонування сім'ї як малої соціальної групи. З цієї точки зору умови сім'ї розглядаються як мікросоціальне середовище, в якому починається соціалізація дитини. Окрім сім'ї, провідним соціальним інститутом, що суттєво впливає на процес формування особистості, є школа. Навчання в загальноосвітній школі є необхідною умовою подальшої соціалізації дитини. Школа як соціальний інститут, з одного боку, виконує певні статусні функції, а з іншого боку, представляє мікросередовище з певною системою міжособистісних відносин, відмінних від сімейних взаємин [2].

Не менш важлива роль сім'ї й у вирішенні профорієнтаційних завдань. Участь сім'ї як соціального і виховного інституту підкреслює подвійність профорієнтації – як проблеми суспільної та педагогічної. У сім'ї формується відношення дитини до праці, необхідні навички й уміння. Залучаючи дітей до різної діяльності в час дозвілля, організовуючи відвідини виставок, музеїв, розмовляючи з дітьми про свою професійну діяльність, а також близьких людей, родичів, батьки знайомлять дітей з різними професіями, дають можливість розширити коло своїх інтересів, спробувати свої сили в різних видах трудової діяльності.

Величезну допомогу батьки можуть надати у вирішенні проблем професійної орієнтації, якщо допоможуть дітям і підліткам в зборі необхідної інформації як про свою професію, так і про ті професії, якими діти цікавляться. Дана інформація може включати:

- загальні відомості про професію;
- характеристику процесу праці;
- санітарно-гігієнічні умови праці;
- психофізіологічні вимоги професії до людини;

- дані про можливість отримання спеціальної підготовки, економічну і правову сторони професійної діяльності.

В сучасних умовах рівень роботи шкіл з батьками не завжди відповідає тим вимогам, які пред'являє суспільство щодо вдосконалення навчання і трудового виховання учнівської молоді. На жаль, слід відзначити брак уваги з боку сім'ї до трудового виховання та професійної орієнтації дітей, недостатню розробленість організаційних форм і методів роботи з батьками, відсутність різноманітності у виборі прийомів виховання, домінування колективних і групових форм та методів роботи, слабкий розподіл індивідуальних способів педагогічної дії [5; 6].

Часто любов батьків до своєї професії переходить до дітей. Але іноді батьки не можуть правильно організувати в своїй сім'ї трудове виховання дитини, її підготовку до майбутнього трудового життя. Тут особливо важливою стає керівна роль школи. Ознайомлення батьків з основними питаннями підготовки дітей до вибору професії – важливий етап профорієнтаційної роботи.

Розгортання масової роботи серед батьків з надання допомоги в підготовці учнів до свідомого вибору професії сприяє глибшому розумінню ними своєї відповідальності за долі дітей, формуванню уважнішого відношення до інтересів, схильностей і здібностей хлопців і дівчат, зміцненню контактів між сім'єю і школою, у виробленні єдиної лінії у вихованні молодого покоління.

Практика організації роботи загальноосвітніх шкіл свідчить про те, що батьки можуть надати класним керівникам, вчителям, соціальним педагогам і практичним психологам значну допомогу в зборі необхідного матеріалу про професії. Надалі цей професіографічний матеріал може послужити основою для оформлення куточка або кабінету профорієнтації.

Батьки також можуть:

- організувати цикли екскурсій на своє підприємство для ознайомлення учнів з провідними професіями різних галузей економіки;

- стати активними помічниками соціального педагога в пропаганді окремих професій серед учнів загальноосвітніх шкіл і членів їх сімей;

- вести в школах гуртки, секції і факультативи, брати участь в організації кабінету профорієнтації [4].

Завдання батьків в профорієнтаційній роботі:

1. Ознайомити підлітків з різноманітними професіями, розкриваючи їх особливості на яскравих прикладах з життя та популярної літератури.

2. Створювати в сім'ї умови для розвитку різносторонніх інтересів дітей у сфері розумової, фізичної та суспільно корисної праці, залучаючи молодь до різноманітних видів трудової діяльності.

3. Орієнтувати дітей на вибір професій, затребуваних на сучасному ринку праці.

4. Враховувати особисті схильності, бажання й інтереси підлітків, тактовно радячи їм вибрати справу до душі, залучати дітей суспільно-корисної праці; вести консультативну роботу з учнями.

Практика показала, що батьки зазвичай беруть активну участь у визначенні життєвих і професійних планів своїх дітей. Разом з тим питання вибору професії та визначення шляхів здобуття відповідної освіти представляють важке завдання як для самих дітей і підлітків, так і для їх батьків. Не завжди батьки знають і об'єктивно оцінюють інтереси та здібності дітей. Бажання батьків і професійні наміри дітей і підлітків у багатьох випадках не співпадають. Все це викликає необхідність організації спеціальної роботи з батьками, спрямованої на надання допомоги сім'ї в підготовці дітей до трудової діяльності та вибору професії. При проведенні профорієнтаційної роботи постає питання про престиж професій серед самих батьків, який часто набуває першорядного значення. У завдання сім'ї входить попередження випадкової вибору професії підлітком, коли професія вибирається без урахування особливостей і здібностей дитини. Як відомо, саме у випадковому виборі професії значною мірою закладені причини плінності кадрів на підприємствах через незадоволеність людини своєю професією і роботою.

Ефективність процесу профорієнтації визначається широтою і глибиною обізнаності молодого людини про трудовий процес

і саму себе. Батькам слід допомогти дитині набути ці знання в навчальних закладах, а також в позаурочній та дозвіллевій діяльності в гуртках, що виявляють схильності і завдатки особи. Саме тому в профорієнтаційній роботі дуже важливо з'ясувати, в якій сфері людина найбільшою мірою може реалізувати свої можливості. Це одна з головних умов вірного вибору професії. Для цього необхідно знати інтереси дітей і підлітків, а також про їх здібності.

Ознаки, за якими батьки можуть судити про здібності дітей:

1. Яскраво виражений інтерес до певної галузі знань; здатність без примушування займатися улюбленою справою, присвячувати їй весь вільний час; інтерес не обов'язково спирається на здатності, але зв'язок між ними чітко прослідковується. Глибокий інтерес дітей до тієї або іншої галузі знань слід підтримувати, оскільки інтерес – основа для розвитку здібностей.

2. Оволодіння навичками й уміннями в якій-небудь діяльності, починаючи з раннього віку. Разом із тим, якщо дитина дуже рано починає виявляти цікавість до якої-небудь діяльності і робить в ній успіхи, то можна не помітити у неї наявності інших здібностей.

3. Швидкість і легкість оволодіння певними уміннями і навичками.

4. Відносно високий рівень досягнень (одна справа, якщо, наприклад, поняття про відсотки засвоєє 11-річний підліток, зовсім інша, якщо цими поняттями осмислено опановує шестирічна дитина).

Крім того, батьки повинні добре знати інтереси дитини, сприяти їх розвитку. Оскільки інтереси формуються в процесі діяльності, то необхідно спеціально організувати цю діяльність, робити її якомога більш різноманітною. Спостерігаючи за ставленням дитини до різних видів занять, батьки можуть відмітити, до чого вона виявляє більше цікавості.

Слід зазначити, що іноді дитина настільки захоплюється тією або іншою діяльністю (читанням, грою в шахи, конструюванням), що це йде на шкоду навчанню. Інтереси підлітків вже досить стійкі і глибокі. Нерідко виниклий в підліткові роки інтерес зберігається і в юнацькому віці, а надалі стає основою вибору професії. Буває і так, що активність і допитливість підлітка приводять до частішої зміни інтересів і захоплень. Батьки негативно ставляться до подібної незібраності й намагаються іноді навіть силовими методами змінити ситуацію. Слід мати на увазі, що у ряді випадків підліток виявляє свій провідний інтерес як основу подальшого життєвого покликання.

Обов'язок батьків – укріплювати етичну позицію підлітків. Людина вибирає ту професію, про яку у неї є деякі уявлення. Тому батькам слід розширювати у дітей коло знань про професії, знайомити учнів із типами, класами, групами професій.

Як правило, у більшості дітей не сформоване уявлення про професії взагалі, їх приваблюють тільки престижні спеціальності (програміст, фотомодель, менеджер та інші) та їх зовнішні статусні знаки: високий дохід, робота в красивому офісі, популярність і т.д. При цьому батьки, допомагаючи дитині при виборі професії, припускаються наступних помилок:

- часто не враховують бажання і можливості дитини;
- погоджуються з неадекватним вибором дитини;
- не можуть відрізнити природну схильність до певного виду діяльності у дитини від інтересу до зовнішніх атрибутів вибраної професії;
- завищують або занижують рівень здібностей дитини і не враховують її стан здоров'я (профпридатність).

Помилка у виборі професії приводить до розчарування, небажання працювати, втрати віри в себе і т.д. У сучасному світі налічується більше 40 000 професій. Щоб зорієнтуватися в такій величезній різноманітності професій, школяреві необхідно зуміти розібратися в ній, зрозуміти зміст різних професій, вимоги, які вони пред'являють до людини, зуміти реально оцінити свої можливості, здібності, інтереси [1].

Важливим етапом спільної роботи школи з батьками по підготовці учнів до вибору професії є організація кабінету профорієнтації. Батьки мають підтримувати тісний зв'язок з кабінетом профорієнтації, надавати педагогам посильну допомогу в профорієнтаційній роботі з учнями. Ефективність роботи педагогічного

колективу з батьками можна визначити за ступенем активності батьків, що беруть участь в діяльності школи, збільшенням кількості сімей, що надають дітям дієву допомогу в підготовці до вибору професії. Практика свідчить про те, що організація систематичної та планомірної роботи з батьками з професійної орієнтації позитивно позначається на підвищенні їх активності. Якщо раніше батьки піклувалися тільки про високу успішність своїх дітей, то тепер їх основною турботою стає проведення бесід в колі сім'ї про трудову діяльність, придбання спеціальної літератури й забезпечення умов для практичної спроби сил у вибраному напрямі.

Батьки замислюються над професійним самовизначенням своїх дітей і знаходять шляхи надання їм необхідної допомоги.

Таким чином, здійснюючи в комплексі психолого-педагогічні, соціально-педагогічні та інші заходи, використовуючи різні методики, знайомлячи учнів із світом найбільш популярних професій, враховуючи їх інтереси, схильності та здібності, батьки за підтримки школи зможуть надати дітям дієву допомогу в професійному самовизначенні, засновану на індивідуальному вивченні особистості, і дитина відповідно здійснить правильний професійний вибір, від якого залежить все її подальше життя.

Література та джерела

1. Гуткин М.С. Система работы общеобразовательной школы по профессиональной ориентации учащихся / М.С.Гуткин, А.В.Янковская, Л.И.Смирнова, В.П.Кувшинов; Под общ. ред. М.С.Гуткина. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 188 с.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е.А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
3. Куровская С.Н. Роль семьи в профессиональной ориентации подростков / С.Н. Куровская // Планета-семья. – 2005. – № 4. – С. 10-14.
4. Куровская С.Н. Социально-педагогические основы профориентации : Учеб. пособие / С.Н. Куровская. – Гродно : ГрГУ, 2009. – 321 с.
5. Любар О.О. Школа і вибір професії / О.О. Любар, Л.К. Бикова. – К.: Радянська школа, 1977. – 162 с.
6. Наумченко И.Л. Подросток в семье / И.Л. Наумченко, Н.Ф. Яковлев. – Минск: Народная асвета, 1980. – 95 с.

Теоретические принципы налаживания сотрудничества между школой и семьей в процессе профориентационной работы, рассмотренные в статье, позволили обнаружить основные проблемы и трудности, присущие этому процессу, охарактеризовать сферы влияния родителей и педагогов на профессиональный выбор детей, очертить приоритетные направления и формы взаимодействия между учителями, социальными педагогами и родителями, направленные на эффективное решение задач профессионального самоопределения учеников, определить перспективы последующего взаимодействия школы и семьи, главным заданием которой является содействие осознанному профессиональному выбору учеников.

Ключевые слова: профориентационная работа, профессиональное самоопределение, профессиональный выбор.

Theoretical principles of adjusting of collaboration between school and family in the process of career development, considered in the article, allowed to find out basic problems and difficulties, inherent this process, describe tangent to the problem of professional choice of sphere of influence of parents and teachers, to outline directions of priorities and forms of cooperation between teachers, social pedagogues and parents, directed on the effective decision of tasks of professional self-determination of students, to define the prospects of subsequent co-operation of school and family the main task of which is an assistance the realized professional choice of students.

Key words: career development, professional self-determination, professional choice.